

„Góra, Nowe Jeruzalem, Ger, Góra Kalwaria” – geneza powstania miasta

Najstarsza wzmianka o wsi rycerskiej Góra w ziemi czerskiej Mazowsza pochodzi z 1252 r. Z czasem osada ta stała się siedzibą rozległej parafii. W 1657 r. została zniszczona w czasie „potopu” przez sojuszników Szwedów — wojska kozackie i siedmiogrodzkie. W 1666 r. bracia Górcy sprzedali wieś za 6 tys. zł biskupowi poznańskiemu Stefanowi Wierzbowskiemu. Hierarcha założył tu sanktuarium męki Jezusa Chrystusa z zabudowaniami klasztorными dominikanów i pijarów, mające naśladować Jerozolimę. Stopniowo Góra przekształcała się w wielkie centrum kultowe.

W 1670 r. król Michał Korybut Wiśniowiecki lokował tu miasto na prawie magdeburskim, nadając mu nazwę Nowe Jeruzalem. Przywilej lokacyjny zastrzegł wyłączność osiedlania się ludności katolickiej. Rozbudowie sprzyjały kolejne przywileje nadane w 1672 r. przez biskupa poznańskiego. W szczytowym okresie rozwoju sanktuarium istniało 35 kaplic, 6 kościołów i 5 klasztorów. Przy klasztorze pijarów powstało kolegium i konwikt. W 1755 r. marszałek wielki koronny Franciszek Bieliński ufundował kościół parafialny.

Rozkwit miasta, oparty o rolę ośrodka pielgrzymkowego, trwał jednak krótko. Zaczęło podupadać w końcu XVIII w. Ostateczną ruinę przyniosły walki podczas insurekcji kościuszkowskiej w 1794 roku. Zniszczeniu uległa znaczna część miasta oraz klasztory dominikanów i dominikanek.

Po 1795 r. zaborcze władze Prus Południowych sekularyzowały dobra kościelne. Góra Kalwaria stała się własnością rządu. Od tej chwili miasto stopniowo zaczęło stawać się wielokulturowe. Napływali Niemcy, Żydzi (ważny ośrodek chasydyzmu, siedziba dynastii cadyków), Rosjanie. W 1807 r. miasto znalazło się w granicach Księstwa Warszawskiego (departament warszawski), od 1815 r. — Królestwa Polskiego (województwo mazowieckie, następnie gubernia warszawska).

W 1815 r. przeniesiono do Góry Kalwarii z Czerska sąd grodzki. Dokonano także regulacji ulic, założono bruki, ustanowiono roгатki. W 1834 r. wybudowano klasycystyczny ratusz. Zlikwidowano kolegium pijarskie. W budynkach po zakonie dominikanów powstały koszary, wniesiono także cerkiew. W połowie XIX w. przeprowadzono porządkowanie sieci ulicznej, co doprowadziło do zniszczenia pierwotnych, barokowych założeń urbanistycznych. Kalwaria przestała istnieć. Najdłużej, aż do 1864 r., przetrwał klasztor bernardynów.

W latach 1867–1879 Góra Kalwaria była siedzibą powiatu. W 1898 r. miasto uzyskało wąskotorowe połączenie kolejowe z Warszawą (działało do 1971 r.). Jednak jeszcze w 1883 r. Góra Kalwaria utraciła prawa miejskie. Odzyskała je w 1919 r. W pożarze 1901 r. spłonęła połowa miasta. Już w odrodzonej Polsce, po 1918 r. miasto zelektryfikowano oraz wyposażono w sieć wodociągową i kanalizacyjną.

We wrześniu 1939 r. wskutek bombardowań niemieckich zniszczeniu uległ most na Wiśle. W 1941 r. wysiedlono do Warszawy ludność żydowską. W połowie 1944 r. Niemcy, szykujący się do obrony linii Wisły, wysiedlili także prawie całą ludność polską.

Po wojnie założono kilka większych przedsiębiorstw przemysłowych branży owocowo-warzywnej, lekkiej, budowlanej, chemicznej. W 1954 r. miasto uzyskało połączenie kolejowe normalnotorowe z Łukowem i Skierniewicami. Obecnie stanowi centrum regionu sadowniczego i warzywniczego, który zaspokaja potrzeby głównie aglomeracji warszawskiej. Od 1951 r. (z przerwą 1975–1998) Góra Kalwaria należy do powiatu piaseczyńskiego (województwo warszawskie, od 1999 r. — mazowieckie).

Pierwsi Żydzi osiedlili się w Górze Kalwarii w 1802 roku. Początkowo wynajmowali pokoje, domy, w których założono m.in. dom modlitwy i cheder. Z czasem zaczęli wznosić własne obiekty przeznaczone na potrzeby kultu. W 1820 r. powstał bet ha-midrasz przy ulicy Pijarskiej 39. Gmina żydowska ukonstytuowała się w 1821 roku. W 1849 r. wzniesiono przy Pijarskiej budynek drewnianej synagogi. Po jej spaleniu, w tym samym miejscu, w latach 1901–1902 powstała nowa murowana bożnica.

Rosnąca konkurencja żydowskich kupców, handlarzy i rzemieślników wywoływała reakcje obronne chrześcijańskiego drobnomieszczaństwa. Zwłaszcza dochody z produkcji i dystrybucji alkoholu w szynkach budziły wielkie emocje. Mieszczaństwo domagało się, aby wzorem Grójca, również w Górze Kalwarii zakazano Żydom zajmowania się tymi zajęciami.

Nowym bodźcem rozwojowym dla miejscowej społeczności okazało się ulokowanie w Górze Kalwarii siedziby dynastii cadyków rodu Alterów. W 1859 r. przyjechał tu z Warszawy Icchak Meir Rothenberg Alter, zwany w jid. Gerer Rebe. Wiedza, autorytet i charyzma cadyka przyciągały tysiące chasydów z różnych części ziem polskich i Europy Środkowo-Wschodniej.

Po I wojnie światowej dwór cadyka stał się także wielkim centrum życia społecznego i politycznego. Do Góry Kalwarii pielgrzymowali chasydzi z całej Polski, a także spoza jej granic. Góra Kalwaria była również nieoficjalną siedzibą partii organizacji politycznej Aguda. Pielgrzymowaniu chasydów sprzyjało uruchomienie kolejki wąskotorowej z Warszawy do Góry Kalwarii (odnoga kolejki grójeckiej); nieoficjalnym udziałowcem tego przedsięwzięcia transportowego był zresztą sam cadyk Alter. Zwano ją po prostu „rebes kolejka”.

Po zajęciu Góry Kalwarii w 1939 r. przez Niemców rozpoczęły się represje wymierzone w ludność żydowską. Wiosną 1940 r. przywieziono do Góry Kalwarii ok. 400 Żydów z Łodzi, Pabianic, Aleksandrowa i Sierpca. Ponadto trafili Żydzi z Włocławka, Kalisza. W czerwcu 1940 r. na terenie byłego rewiru żydowskiego powstało getto. Getto zlikwidowano w dniach 25–26 lutego 1941 roku.

ZAMIEC 2022

Po zakończeniu działań wojennych do Góry Kalwarii zaczęli napływać nieliczni ocaleni z Zagłady Żydzi. Ukonstytuował się Komitet Żydowski z siedzibą przy ul. Pijarskiej 3.

Góra Kalwaria w czasie swego istnienia była miejscem, w którym mieszkali obok siebie wyznawcy katolicyzmu, ewangelicyzmu i judaizmu. Kres tej różnorodnej społeczności przyniosła II wojna światowa. Społeczność żydowską zniszczyli hitlerowcy, a gmina ewangelicka upadła po ucieczce jej członków przed wojskami radzieckimi. Dziś po dawnych mieszkańcach pozostały zniszczone pamiątki materialne.

Pamięć współżycia Polaków i Żydów w Górze Kalwarii uczczona została w 2011 r. osobliwym pomnikiem. Pamiątka ufundowana przez Fundację „Karta z Dziejów” stanęła na skwerze przy ulicy księdza Sajny. Jej główny element stanowi płaskorzeźba autorstwa Bronisława Krzysztofa. Przedstawia ona Adama i Ewę, prarodzców, którzy są postaciami łączącymi chrześcijaństwo z judaizmem. Ma przypominać o wspólnych korzeniach Polaków i Żydów oraz ich współżyciu na przestrzeni wieków.

Witamy na zamku w Czersku!

Czersk to jedna z najstarszych miejscowości na Mazowszu. Najpierw była tu słowiańska osada, potem na jej miejscu wzniesiono gród, w którym na początku XII wieku wybudowano romański kościół pw. Św. Piotra. Być może ufundował go pochodzący z Anglii Magnus, komes Mazowsza.

W XIII wieku Czersk stał się kasztelanią i siedzibą książąt mazowieckich z dynastii Piastów. Rządy Konrada Mazowieckiego, znanego ze sprowadzenia do Polski krzyżaków to dla Czerska czasy świetności. W wyniku podziału Mazowsza między potomków Konrada powstało Księstwo Czerskie, w którego godle pojawił się skrzydlaty smok wyvern. W XIV wieku Czersk zyskał prawa miejskie. Do dziś zachował się ówczesny średniowieczny układ miejski.

Czersk jeden z najświetniejszych grodów Księstwa Mazowieckiego usadowiony na cyplu wysokiej skarpy wznoszącej się nad doliną Wisły, powstał w miejscu zamieszkiwanym od bardzo dawna. Badania archeologiczne prowadzone na wzgórzu zamkowym doprowadziły do odkrycia cmentarzyska, tzw. kultury grobów kloszowych sprzed dwóch tysięcy lat. Według przekazów już na przełomie XI-XII wieku istniał tu silny obronny gród kasztelański, ważny z powodu częstych najazdów litewskich.

Pod koniec wieku XIV książę Janusz I zaczął wznosić potężny zamek murowany ukończony na początku następnego stulecia. Jego kształt, linia obwarowań zbudowana została na planie podkowy, a wysokie mury bronione były przez trzy najeżone blankami i strzelnicami baszty. Zamek był wyraźnie militarną budowlą. Wewnątrz murów na trójkątnym dziedzińcu mieścił się kiedyś dom mieszkalny oraz murowany kościół zamkowy pod wezwaniem św. Piotra pochodzący prawdopodobnie z XII wieku. Po śmierci Zygmunta Starego zamek znów gościł koronowaną głowę. Królowa Bona otrzymała Czersk jako odprawę wdowią i po roku 1547 często w nim przebywała. Po wyjeździe Bony z Polski rozpoczął się powolny upadek zamku. Już w czasie lustracji w roku 1567 stwierdzono, że zamek „bardzo wielkiej oprawy potrzebuje”. Decydujące ciosy przysły w wieku XVII. W czasie „potopu” szwedzkiego część dywizji szwedzkiej rozbitej przez Czarneckiego 7 IV 1656 w bitwie pod Warką schroniła się na zamku czerskim. Po trzech dniach pobytu Szwedzi spalili miasto i wysadzili wewnętrzne zabudowania warowni. Kolejne zniszczenia spowodował pobyt oddziałów kozackich i wojsk węgierskich Rakoczego w latach 1656-1668. Do dalszej dewastacji przyczyniają się Prusacy niszcząc część murów i dom mieszkalny. Pod koniec XIX wieku okoliczni mieszkańcy wywożą cegłę z zamku na własne potrzeby nawet nawa kościoła została częściowo z nich zbudowana. W roku 1904 ruiny przeszły w ręce Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości i zaczęto prowadzić prace konserwatorskie. Jednak I wojna światowa i prowadzone tu walki znów niszczą ruinę. Po odzyskaniu niepodległości wznowiono prace zabezpieczające oraz zrekonstruowano wieżę wjazdową. Kolejna wojna znów przynosi zniszczenia lecz po jej zakończeniu powtórnie wznawiane są prace archeologiczne i konserwatorskie.

Mimo tych licznych klęsk ruiny zamku w Czersku nadal wznoszą się nad starym korytem Wisły. Na teren zamku dostajemy się poprzez murowany most wzniesiony w czasie prób restaurowania ruin przez F. Bielińskiego. Do naszych czasów dotrwały znaczne partie murów kurtynowych oraz trzy wieże. Najlepiej zachowaną i niewątpliwie najładniejszą z pośród baszt jest czworoboczna gotycka baszta bramna. O jej gotyckim charakterze świadczą nie otynkowane ściany i ornamentyka z ciemnych cegieł tzw. zendrówek. W wieży znajdowała się brama wjazdowa i furta dla pieszych obie zamykane osobnymi mostami zwodzonymi. Na pierwszym piętrze znajdowało się pomieszczenie straży. Na drugim najładniejsza w zamku izba mieszkalna burgrabiego zarządzającego zamkiem. Kolejne dwa piętra służyły wyłącznie celom obronnym. W średniowieczu wieża była przykryta wysokim drewnianym dachem a na jej szczycie znajdowała się hurdyca. Obecnie pomieszczenia baszty wykorzystywane są na okolicznościowe wystawy. Wieża wschodnia o cylindrycznym kształcie służyła jako więzienie. Na jej wierzchołek wiodą kamienne kręte schody. Wejście do niej znajduje się na wysokości murów obwodowych skąd przez otwór w podłodze spuszczano więźniów do głębokiego na 10 m. lochu. W lochu tym Konrad Mazowiecki więził księcia wrocławskiego Henryka Brodatego z którym prowadził wojnę o dzielnicę senioralną. Dopiero osobista interwencja żony Henryka, księżnej Jadwigi późniejszej świętej doprowadziła do jego uwolnienia. Trzecia z baszt zachodnia, również cylindryczna dawniej służyła jako zbrojownia. Wejście do niej umieszczone było na wysokości biegnącego wzdłuż murów ganku straży obecne prowadzące do niej z dziedzińca wykuto znacznie później. O obronności Czerska świadczą zachowane mury, które pierwotnie miały 7-8 m. wysokości. Ich fundamenty mają około 5-5,5 m. a grubość ich wynosi 180-185 cm.

Historia jednostek wojskowych w Górze Kalwarii

Już władze Rosji carskiej na samym początku swych rządów w Królestwie Kongresowym dostrzegły walory strategiczne Góry, położonej nad środkową Wisłą i w stosunkowo bliskim sąsiedztwie Warszawy. Stała się ona na sto lat (z krótką przerwą w okresie powstania listopadowego) miejscem stałego postoju wojska rosyjskiego.

Pierwszą jednostką stacjonującą od 1819 r. w mieście Górze (dopiero od 1867 r. formalnie Górze Kalwarii, od 1883 r. osadzie) była 5. Bateria Artylerii Pieszej Lejbgwardii Cesarskiej, należąca do korpusu rezerwowego.

Najstarszy plan ukazujący całe miasto Górę, przechowywany w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, nie nosi daty sporządzenia. Jego powstanie określa się w przybliżeniu na 1820 r. Opisano na nim plac musztry, stajnie, szopy, ujeżdżalnię i zakłady artylerii, wszystkie w sąsiedztwie kościoła bernardynów. W 1831 r. w Górze stał 3. Pułk Ułanów Wojska Polskiego.

W latach 50. XIX w. w Górze stacjonował 1. Batalion Saperów, którego dowódcą był pułkownik..

Po powstaniu styczniowym 1863-1864 r., w Górze stacjonował 29. Czernihowski Pułk Piechoty im. generała feldmarszałka księcia Iwana Dybicza Zabalkańskiego, podległy 8. Dywizji Piechoty w Warszawie.

Cerkiew w Górze Kalwarii zbudowano między 1867 (data powstania powiatu górno-kalwaryjskiego), a 1870 r. Odwiedzając miasto, spostrzegł ją podróżnik, pisarz i publicysta Edward Chłopicki. Opis swojej podróży zawarł w artykule Wiosenna wycieczka w Czerskie, opublikowanym w warszawskim czasopiśmie Kłosa w 1871 r.:

Od lat 90. XIX w. do 1910 r. w Górze Kalwarii stacjonowały: 6 Batalion Pontonowy 3 Korpusu i 7. Batalion Pontonowy 3 Korpusu. Znajdował się tu także duży magazyn żywnościowy. W takich magazynach przechowywano głównie zboże i suchary. Żołnierze armii carskiej w Królestwie do 1910 r. tworzyli 63 garnizony, a po zmianie dyslokacji 46, przy czym w 9 miejscowościach stało 3 i więcej oddziałów. W 1910 r. miejsce zlikwidowanych jednostek w Górze Kalwarii zajęła 23. Dywizja Moździerzy, która stacjonowała tu do wybuchu wojny w 1914 r.

Góra Kalwaria ma bogatą historię militarną stażem stacjonowania i życia oddziałów wojsk polskich w mieście i tutejszych koszarach. Rozpoczyna ją 1 pułk artylerii Legionów Polskich, który w listopadzie 1916 r – na dwa lata przed odzyskaniem niepodległości – rozmieścił tu część swoich sił. Od 1918 roku dla potrzeb bojowych brygad kawalerii tworzone dywizjony artylerii konnej, z których kilka ma swoje początki w Górze Kalwarii:

Od 1922 r. koszary, przez dwa lata, wykorzystane zostały dla potrzeb Ośrodka Szkolenia Koni dla wojska. Ośrodek zakończył funkcjonowanie w 1924 roku.

W 1925 roku powołano Centralną Szkołę Straży Celnej z siedzibą w Górze Kalwarii. W 1927 r. podporządkowana została pod względem organizacyjnym i gospodarczym bezpośrednio Naczelnemu Inspektorowi Straży Celnej. Funkcjonowała w naszym mieście do 1928 roku, w którym rozwiązano formację.

Straż Graniczna utworzona została 22 marca 1928 roku na podstawie Rozporządzenia Prezydenta II RP „O Straży Granicznej”, które weszło w życie z dniem 2 kwietnia 1928 roku. Centralną Szkołę Straży Celnej w Górze Kalwarii przemianowano na Centralną Szkołę Straży Granicznej i powołano dodatkowo Zakład Tresury Psów do służby granicznej, który tymczasowo rozmieszczono w m. Kąty. W 1933 r. Centralną Szkołę Straży Granicznej przeniesiono do Rawy Ruskiej

Kolejną jednostką stacjonującą w Górze Kalwarii był 1 pułk artylerii najcięższej, który przeniesiono z Warszawy, do tutejszych koszar, w 1934 roku.

W okresie powojennym koszary zostały przeznaczone dla jednostek wojskowych o różnej podległości organizacyjnej. Ze względu na niewielką odległość do Warszawy rozlokowano tu jednostki związane z bezpieczeństwem władz państwowych. W latach 1945 - 1947 stacjonowały 1 i 2 pułki zmotoryzowane KBW przekształcone w 1947 r. w 1 Brygadę podległą resortowi Bezpieczeństwa Publicznego a następnie Spraw Wewnętrznych. W latach 1945-1947 stacjonował tu również batalion, a następnie pułk Ochrony Rządu. Stacjonowały także: samodzielny batalion ochrony kolei, samodzielny batalion ochronny, kompania konwojowa, a także kompania karna.

Od lipca 1965 r. po rozwiązaniu KBW przeformowano jednostkę na zmotoryzowaną i przygotowywała się do zadań szkoleniowych pod nazwą 1 Mazowiecka Brygada Wojsk Obrony Wewnętrznej w strukturach Wojsk

Z dniem 1 stycznia 1977 roku brygada weszła w skład wojsk Warszawskiego Okręgu Wojskowego z takim samym przeznaczeniem, a w 1989 r. przeorganizowano jednostkę na pułk ochrony.

Od 1 stycznia 1992 r. pułk zmienił podległość i został włączony do resortu Spraw Wewnętrznych w ramach Jednostek Wojsk Nadwiślańskich, a następnie Biura Ochrony Rządu, by w końcu 2001 roku ulec rozwiązaniu.

Należy pamiętać, że obok jednostek operacyjnych (brygady i pułk) w ramach garnizonu Góra Kalwaria funkcjonowały: 112 batalion zabezpieczenia; Garnizonowy Węzeł Łączności; Orkiestra Garnizonowa; Wojskowa Administracja Koszar i Delegatura Wojskowej Służby Wewnętrznej oraz dywizjon ogniowy Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Kraju w Domanówku.

Na Oddziale Biura Ochrony Rządu, który w marcu 2002r opuścił obiekty w mieście i pozostawił część swoich sił w koszarach na Linii, kończy się bezpowrotnie historia stacjonowania żołnierzy polskich w Górze Kalwarii.